

ÁDÁM CSILLA

NÉPMŰVÉSZET AZ ISKOLÁBAN

A NÉPHAGYOMÁNYOK
LÉTJOGOSULTSÁGA
A TÁRSADALOMBAN

„Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és magyarul táncolunk. Ez a kultúra őrzött meg minket ezer éven át Európában, ezeket a hagyományokat kötelességünk éltetni és továbbadni a következő nemzedéknek.” – mondta Kallós Zoltán, Kosuth- és Magyar Örökség díjas választói néprajzos, népdalkutató, gyűjtő.

A mai felgyorsult, örült, biztonság nélküli, többnyire hitetlen világban az emberek egyre inkább érzik, hogy hiányzik valami az életükből. Mindenki a boldogság érzését keresi, ami egyenként mást jelent. Aki imádkozik, megszabadul a láncaitól, aki anyanyelvén táncol, énekel, az kiadja magából a felgyülemlett stresszt, s aki mindkettőt (mindhármat) egy közösség tagjaként végzi, az egy felszabadult, boldog, társas lény, aki tisztában van identitásával és az élet értékeivel.

A népi kultúra egyik fontos jellemzője, hogy nem passzív (befogadó), hanem aktív (teremtő és cselekvő) jellegű. Ez nem értékítéletet jelent, hanem a kétféle – passzív és aktív – tevékenység különbözőségét fejezi ki. A teljes embernek mindkettőre szüksége van, hiszen ma már életünk szerves része a moziba vagy színházba, koncertre járás, az olvasás, a rádióhallgatás és tévézés is. Ezek azonban mind befogadó jellegű tevékenységek, mellettük pedig volna helye a mára egyre inkább elsikkadó cselekvő, alkotó tevékenységformáknak is. Az utóbbi esetben nem mások táncát nézem, hanem én táncolok, nem mások hangszerjátékát vagy énekét hallgatom, hanem én zenélek vagy énekelek, nem mások játékát nézem, hanem én játszom (Lázár, 2002).

AZ ÖRÖKSÉG EREJE

Minden gyermekben ott lüktet ősei öröksége. Nem tudja, miért, de rögtön ráérez egy népdalra, érzi a ritmusát. Nézzünk be egy Ringató foglalkozásra

– minden baba élvezi, szereti, gügyögi az ölbeli játékokat, issza édesanyja hangját, szavait, próbál elrugaszkodni a földtől, emeli a karját a magasba, tapsol, forog (ha már képes rá). A citera hangja maga köré varázsolja az érdeklődő gyerekeket, hamarabb, könnyebben megtanulják az éneket, mintha gépzenevel, idegen nyelven tanulnának éneket. A néphagyományból az maradt meg évszázadokon keresztül, amely „több szítán átment”, bevált, letisztult, lekristályosodott. Hány évig marad fenn egy mai divatos énekes, sztár dala?

Az olvasókönyv tele van mondókákkal, a zenei nevelés könyv körjátékokkal – de miért csak énekeljük őket, miért nem játsszuk el őket? Hisz a játszva tanulás könnyebb berögződést jelent. Miért nem keresünk helyi változatokat? Akár honismereti vagy polgári nevelés órán? Miért nem játsszuk el őket kint a természetben, az udvaron – mondjuk, egy testnevelésórán?

A gyermek érzelmein keresztül rendkívül fogékony, ezért a művészetek, melyek az érzelmek felől közelítik meg a világot, különösen alkalmasak a kisgyermek tanítására, nevelésére. A játék tevékenység, tapasztalat, öröm egysége és egymásra hatása az óvodáskorú gyermek ismeretszerzésének, így az esztétikai élmény szerzésének is az alapja. Az esztétikai nevelésben döntő jelentőségű az állandó önkifejezés biztosítása. Az önkifejezés közben olyan alapképességek fejlődnek, amelyek a kommunikációhoz, befogadáshoz, alkotáshoz, elemzéshez, értékeléshez szükségesek. A cselekvés közben, felfedezve tanulás egyúttal esztétikai örömet is jelent (Tarjáné Takács, 2006).

Ez az esztétikum évszázadokon át tisztult. Csak az maradt, maradhatott fenn, amely igazi érték, kincs, akár dallamban, akár játékban, akár mozdulatban. A népművészet fontos része a néptáncon, népzene, népi játékon, népmesén túl a népi kézművesség is. A természetes anyagok használata köré egész projektnapokat lehet tervezni. Ilyen lehet egy séta a természetben, közben anyaggyűjtés, illetve anyagismeret; hangszerkészítés, mellyel egy új

népdalt tanulunk és zenélünk hozzá, illetve táncolhatunk is; de kereshetünk egy mesét is, melyben a hangszer vagy az alapanyag, amiből az készült, szerepel (pl. egy diónap során eljátszunk egy dióról szóló mesét, dióval ritmizálunk); számolhatunk és halmazokat alkothatunk a begyűjtött természetes anyagokkal, esetleg megnevezzük őket szlovákul is, stb. Egy pedagógus fantáziája határtalan.

KOMPETENCIAFEJLESZTÉS A
NÉPMŰVÉSZET ÁLTAL

„A magyarságnak van egy olyan népi hagyománya, amelyik izomfejlesztő és ügyességnevelő értékre nézve vetekedik mindenféle mesterségesen teremtettt sporttal, ezenfelül léleknevelő hatása is igen nagy...” (Molnár, 1947).

A zene matematika – gondoljunk bele, hogy pl. egy 2/4-es ütemet hányféleképpen rakhatunk össze – ti ti ti ti, vagy ti tá ti, vagy ti ti tá, vagy ti szün tá, vagy... A tánc a lélek tükre, tánc közben nem tudunk hazudni, a mimika, a gesztus, a pár tartása mind akaratlan, tudatalan, természetes mozgás, míg a lépés, ugrás, táncmotívum választása már tudatos is lehet megfelelő tanulással.

A magyar néptánc közben a táncos a két agyféltekének segítségével legalább öt dologra figyel egyszerre – a zenére, a koreográfiára, a tánc megfelelő stílusban való táncolására, a táncpartnerére, a dalszövegre és a többi táncos elhelyezkedésére a táncparketten, tehát a térbeli mozgásra.

Egy néptáncos azonkívül, hogy a magyar nép, illetve nemzetiségek táncát elsajátítja, megtanulja értékelní más népek kultúráját, fejleszti a felelősségtudatát – a csapat eredménye minden egyén teljesítményétől függ, a nagy a kicsit tanítja, törődni kell a vi-selettel, néptáncpróba rendszerességre nevel, pontosságra, improvizációra, ha kell, földrajzi tudást ad – ez utóbbi kiváló lehetőséget kínál a tájegységek megismerésére a térképen –, megtanítja a fiút a férfias, a lányt a nőies mozgásra, viselkedésre, társadalmi illemlszabályok betartására, helyes test-

tartást igényel, s elegendő oxigént juttat az agyba, hogy az befogadóképes legyen újabb tárgyi információkra.

A néptáncban megélt sikerélményen keresztül a gyerekek megtapasztalják, hogy tanulni öröm, magunknak tanulunk, és nem pusztán a bizonyítványban szereplő értékelésnek. Tanulásunk eredménye egy mások által is elismert tevékenység lehet (pl. egy fellépésen elért siker pozitív megerősítést jelent). Ugyanakkor a tánc kikapcsolódás is a hétköznapi életből, amely segít az iskolai fáradalmak kipihenésében, a maga fizikai és szellemi aktivitásával, alkotó tevékenységével.

Az ember lelki szükségletei között az egyik fő helyen az alkotás, a teremtés, valaminek a létrehozása áll. A néptánc és a többi népművészeti ág mind alkotást eredményez, hiszen aki táncol, énekel egy táncházban, akár tudatosan vagy nem, a mozdulataival, énekével az érzéseit fejezi ki, tehát az improvizált vagy félig kötött alkotás az önkifejezés egyik módja.

A másik nagyon fontos tényező az egészséges szellemi és lelki élet szempontjából a csoport hatása, a közösségi élmény. Mai, elmagányosodó világunkban nagyon sok fiatal válik valamilyen függőség rabjává. Ez lehet számítógép, alkohol vagy súlyosabb esetben drog. Pszichológusok, pszichiáterek, szociális munkások megállapítása, akik a gyógyulásban próbálnak segíteni az ilyen betegeken, hogy a függőség fő kiváltó oka a megtartó közösség (a család vagy kortárs közösség) hiánya, rossz minősége. Azoknak a fiataloknak, akik egy érzelmileg pozitív töltetű, a sikerélmény és az aktív szórakozás lehetőségét folyamatosan megadó, közösség tagjai, nem lesz szükségük pótszerekre, pótcselekvésre ahhoz, hogy örömforrást találjanak (Csasztvan – Császárné Blietzký, 2010).

Nagy divat lett az idegen kultúrákból átvett élményen alapuló játékok, az élménypedagógiai módszerek alkalmazása az egyes társadalmi és egyéb kompetenciák fejlesztésére. Mi lenne, ha ezek mellé a játékok mellé beillesztenénk olyan játékokat, amelyekkel ezeket a kompetenciákat ugyanúgy vagy még jobban, hatékonyabban fejleszthetnénk...? Hisz minden népi játéknak nagyon határozott játékszabályai vannak, s a játék érdekében a csapat minden tagjának követnie kell ezeket a szabályokat. Mihelyt a játékokat eljátszásuk után megbeszéljük, foglalkozással, illetve egyfajta mód-

szerré válnak. Ha a csigatekerésben valaki nem fogja meg a másik kezét, már nem sikerül a szép alakzat. A szövegben „Csivirintem, csavarintom szomszédasszony kontyát” énekelem, ha lány vezet, vagy pedig „szomszéduram bajszát”, ha fiú vezet, mert a férfi és női jellemzőkre szeretném felhívni a figyelmet. A „Komatálat hoztam, be is aranyoztam...” kezdetű játékban a varázsszavakra tanítom meg a gyermekket – ajándékot átadok, ajándékot fogadok, megköszönöm és viszonzom.

Íme, néhány példa, mely egy-egy tanórába beépíthető alsó, illetve felső tagozaton.

FARSANG – HONISMERET- VAGY MAGYARNYELV-ÓRA AZ ALSÓ TAGOZATON

Válasszátok ki a köszöntő soraiba illő szavakat a megadott három lehetőség közül, és fejezzétek be a versikét!

Itthon van-e a _____

(macska, gazda, banda)

Van-e jó _____?

(kabátja, szalmája, farsangja)

Menjen fel a _____

(padra, tetőre, kéményre)

Hozzon le _____

(uborkát, szalonnát, gabonát)

Szúrja a _____

(hátamra, cipőmre, nyársamra)

(Baksa, 2011).

PÜNKÖSD – MATEMATIKA- VAGY MAGYARNYELV-ÓRA AZ ALSÓ TAGOZATON, TÖRTÉNELEM (ÜNNEPKÖRÖK) VAGY POLGÁRI NEVELÉS A FELSŐ TAGOZATON

A kereszténység a Szentlélek alászállásának ünnepeként tartja számon pünkösdöt, amelynek ideje húsvét időpontjától függően változik május 10. és június 13. között. A név egy görög szóból származik, amely azt jelenti: a húsvét utáni ötvenedik napon kezdődő időszak. Az alábbi rejtvény megfejtésével megtudhatjátok, melyik az a görög szó, amelynek jelentése „ötvenedik”, és amelyből a pünkösd neve ered.

Karikázzátok be a hárommal osztható számok alatti betűket, és olvassátok össze őket! (Baksa, 2011)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
L	O	P	M	I	E	N	R	N	A
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Ü	T	Á	H	E	Z	C	K	A	Í
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
O	G	Ö	S	J	E	Z	É	K	T
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
D	B	É	Á	T	S	Ó	L	Z	E

UGRÓISKOLA – NAGYMAROS (HONT MEGYE) – TORNAÓRA VAGY NAPKÖZI ALSÓ ÉS FELSŐ TAGOZATON

Az első játszó cserépdarabot vagy kavicsot dob az 1. kockába. Fél lábon ugrálva végigjárja a kockákat úgy, hogy a 4–5. és a 7–8. kockába páros lábbal, terpeszben ugrik. A 7–8. kockában páros lábbal ugorva megfordul, és visszafelé is ugrál. Az 1. kockába érve fölveszi a kavicsot és kiugrik az ábrából. Ezután a kavicsot a 2. kockába dobja. Ugyanígy járja végig mind a 8 kockát. (Lázár, III., 2006)

7	8
6	
4	5
3	
2	
1	

ÜSD A HARMADIKAT (ITT A HÁROM) – KRIZBA (BRASSÓ MEGYE)

Kettős körbe állunk (minden játszó mögött áll egy másik), ketten pedig a körön kívül maradnak. Egyik kergeti a másikat, aki pedig hirtelen beszalad a körbe, beáll valamelyik pár elé. Hárman azonban nem lehetnek, így a leg hátul állónak kell futnia, s most már őt kergeti a fogó.

A kergetettnek az elé a pár elé kell beállnia, ahol befut a körbe. Minél

gyakoribb a váltás, annál érdekesebb a játék: ha valaki óráig fut a kör körül, a többiek csak unatkoznak (Lázár, 2002).

SÁRKÁNYFOGÓCSKA – POLGÁRI NEVELÉS, TESTNEVE- LÉS, OSZTÁLYFŐNÖKI ÓRA (A FELSŐ TAGOZATON IS)

Kettesével párba állnak a gyerekek szétszórt alakzatba úgy, hogy egymásba karolnak és a szélső karjukat csípőre teszik, ők a várak. A fogó (Sárkány) próbálja elkapni a menekülő királylányt vagy királyfit. Amelyik párosba a királyfi/lány belekarol, a másik szélén lévő játékos az új menekülő királyfi/lány. Ha a Sárkány elkapja a királylányt, akkor szerepcseré következik be – a királylány lett a Sárkány és a Sárkány a királylány.

NAPRAFORGÓ – POLGÁRI NEVELÉS, OSZTÁLYFŐNÖKI ÓRA FELSŐ TAGOZATON

A gyermekek párban állnak. A lányok a pillangók, a fiúk a napraforgók. A pillangók a napraforgó vállára helyezik a kezüket, a napraforgók megfogják a pillangó „szárnytartóit” (lapockáit). Kijelöljük a napraforgótáblát (minél szűkösebben legyenek). Majd a játékvezető – vagy ha páratlanul vannak, egy játékos – lesz a NAP. A Napocska ide-oda mozog a napraforgótáblán kívül, míg a napraforgók a pillangókkal mindig feléje fordulnak – megadhatjuk a mozgás formáját, legyen pl. kettes csárdás, és mindent egy bodrogközi csárdás dallamra tegyék a gyerekek.

KÖRMÖNFONÁS – TECHNIKA- ÓRA (A FELSŐ TAGOZATON IS)

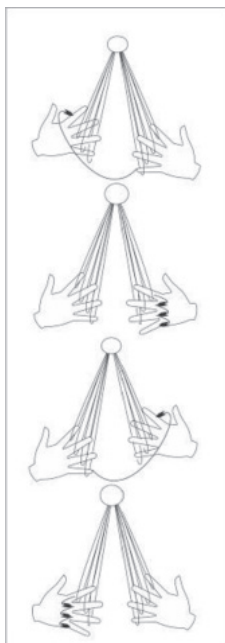
Az előkészület során öt pamutszálát félbehajtottunk, és a végeiket egy csomóba kötjük. A gyermekeket székestül egymás mögé ültetjük, és a fonalakat a csomónál az előző gyermek szék-támlájára kötjük. A gyermekek a fonalhurokba beakasztják egyik kezük mutató, középső- és gyűrűsujját, másik kezük gyűrűs- és középsőujját. A szabad mutatóujjal a másik kéz gyűrűsujjáról leveszik a hurkot. Ezután a

fonalakat tovább sétáltatják az ujjakon, addig, amíg újra szabad lesz az egyik mutatóujj. Ez ismétlődik újra és újra.

A játékot megelőzően: játszunk és mutogassuk el a „Hüvelykujjam almafa...” című játékot, még a kilencedikeseknek is megéri átismételni az ujjak neveit!

Könnyebbítés – ha a játékmenet közben a következő mondókéval segítjük a fonást:

Mászik, mászik, lép, meghúz!

MIÉRT NEHÉZ A VÁLASZTÁS?

Nem nehéz, csak el kell valahol kezdeni. Ha három feladat közül kettő a valós életből vett példa és a harmadik egy néprajzi jellegű vagy néphagyománnyal kapcsolatos, akkor már tettünk valamit az értékekért, esztétikumért. Mihelyst azt látjuk, hogy a gyerekek ráéreznek a népművészet ízére, motiválni fog ez minket arra, hogy egyre többet, egyre jobban építsük be a néphagyományt a mindennapjainkba.

ZÁRÓGONDOLATKÉNT – ÉPÍTKEZZÜNK!

A lényeg a folyamatos munka, a következetesség, ahogy például a Buzitai Alapiskolában is láthatjuk. A Csepere-dő programnak köszönhetően Ringató foglalkozással alapozunk. Majd az oviban Énekes Ovis és Népi játékos csoporttal folytatjuk. Népi játszóháza-

kon összehozzuk az ovisokat, kisiskolásokat, s együtt táncolunk a szülőikkel. Kellően „megfertőzött” gyermekeinket az iskola első évfolyamában kötelező szakkörként néptáncoktatásnak vetjük alá. Ezek után dönthet úgy a gyerek, hogy kiteljesíti a népművészet iránti szeretetét citera-, illetve néptánc csoportjainkban, melyek egész estét betöltő műsorokon belül, illetve iskolai és régiós rendezvényeken belül mutatják be a tehetségüket, s ezek után közös táncházakon táncol együtt jelenlegi táncos a régi, volt táncossal és csak a műkedvelővel.

Fő célunk a mindennapokba becsempészni a népi örökségünket. Kezdjük rövid népdalénekléssel, pl. bármilyen órát kezdhethetjük egy népdallal, míg beírjuk a hiányzókat. Ilyenkor a gyerekek kapnak egy lapot tele például magyarbódi népdalokkal, és minden óra elején éneklünk egy-egy versszakot.

Folytassuk gyűjtőmunkával – akár saját kiállítás, helyi anyagból készült hagyomány, dramatikus játék, illetve koreográfia előállítására vagy versenyekre nevezünk be vele (Kincskereső, Garabonciás stb.). Hívjunk idős embereket az iskolába, beszéljünk velük a régi időkről, kérdezzük őket!

„A hagyományt nem ápolni kell, hisz nem beteg. Nem őrizni kell, mert nem rab. Hagyományaink csak akkor maradhatnak meg, ha megéljük őket!”

(Sebő Ferenc)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Tarjáné Takács Katalin: *Művészetekkel nevelés és a népi kultúra és hagyományátadás szerepe az óvodáskorú gyermek nevelésében*. In: Benedek Krisztina, Sándor Ildikó: *Útravaló*, 1. rész, Budapest: Hagyományok Háza, 2006, ISBN 978-963-7363-43-6
- Csasztné András – Csasztné Biletzky Ágota: *Kulcskompetenciák fejlesztése néptánc tanítással*. In: Benedek Krisztina, Sándor Ildikó: *Útravaló*, 2. rész, Budapest: Hagyományok Háza, 2010, ISBN 978-963-7363-57-3
- Baksa Brigitta: *Kerekedő Esztendő*. Budapest: Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2011, ISBN 978-963-19-7133-0
- Lázár Katalin: *Gyertek, gyertek*, játszani, I. rész. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó, 2002, ISBN 963 9316 43 1
- Lázár Katalin: *Gyertek, gyertek*, játszani, III. rész. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó, 2006, ISBN 963 7338 39 X